

ETIMOLOŠKO ODREĐENJE TERMINA *TEROR I TERORIZAM*

Marko Kusovac

The word "terror" differs in its genesis from the word terrorism, since, even in the earliest records we can find the word "terror" in the context of instrumentalization of power through the use of force. Terrorism, on the other hand, is defined as a response from below, that is, the use of force against the government, in order to convey a certain message or draw attention to a certain situation or problems in the society. The concept of terrorism and its insufficiently clear definition and non-distinction from conceptually similar forms of violence rests in different components, instruments and phases of political struggle and violence, which are often difficult to distinguish.

Savremeni međunarodni terorizam je u stalnom porastu bez obzira na sve organizovanije suprotstavljanje međunarodne zajednice i na mjere koje se preduzimaju radi njegovog suzbijanja. Zahvaljujući činocima koji ga generišu, međunarodni terorizam se obnavlja i usavršava na sve višem tehničko-tehnološkom nivou, a efikasnost mu se konstantno povećava. Uz stalnu primjenu novih, različitih metoda i oblika djelovanja, međunarodnim terorizmom (pa i nacionalističkim – lokalnim oblicima terorizma) postižu se, naizgled, potpuno suprotni efekti: očekuje se da će se problemi koji su izazvali terorizam riješiti većom demokratizacijom, ublažavanjem ili

uklanjanjem socijalno-političkih uzroka koji vode ka njegovom obnavljanju, ali i da se pojačanom represijom, gušenjem osnovnih građanskih prava ili uvođenjem vanrednog stanja (uvođenje državnog terorizma protiv terorizma) može otkloniti terorizam. U prvom slučaju, ukoliko primoraju vlast na demokratizaciju uslova života u jednom društvu i na rješavanje pojedinih pitanja za koja su teroristi zainteresovani, oni postižu, djelimično ili potpuno, ciljeve svoje aktivnosti. U drugom slučaju, ukoliko se politička reakcija države ispolji kroz pojačanu kontrolu i prisudu, narušiće se međunarodni ugled zemlje i moguće je njeno izolovanje u međunarodnoj zajednici, što je, takođe, ostvarenje dijela ciljeva planera terorizma. U tom slučaju, teroristička aktivnost u takvoj zemlji, posebno ako stratezi terorizma uspiju da pred svjetskim javnim mnjenjem zamijene uzroke i posljedice, dobija privid borbe za progresivnu promjenu društva i uslova života svake pojedine individue u tom društvu.

Na osnovu navedenog, jasno je da nosioci terorizma, prvenstveno posredstvom ofanzivne strategije, odnosno terorističke agresije, pokušavaju da od žrtve (objekta napada) iznude političke ustupke. U većini slučajeva, ispoljena teroristička agresija pokreće odbrambeno-zaštitni mehanizam napadnutog objekta, to jest, dolazi do neoružanog i sukcesivno oružanog, a u određenim okolnostima, i masovnog oružanog sukoba između agresora i onoga ko se od agresije brani.

Prema tome, terorizam nije samo najgrublji oblik nasilja, kako se smatra i terminološki označava, već planski, sveobuhvatan i kontinuirani sukob, najčešće između država i pojedinih ili grupa država protiv šire organizovane terorističke organizacije, u kome napadač, usklađenim neoružanim djelatnostima i oružanim aktivnostima, nastoji da kod napadnutog izazove strah zbog kojeg će ovaj pristati na političke ustupke, odnosno na potčinjavanje svoje volje napadaču.¹

---

¹ www.apisgroup.org

Terorizam je veliki (možda i najveći) problem savremenog društva. Možda je bolje reći da je terorizam prepreka na putu razvoja savremenog svijeta kao globalnog društva. On je postao pojava, pojam, misao i termin koji je ušao u svakodnevni život savremenog čovjeka. Uporedo sa razvojem i napretkom čovječanstva, u tehničkom, materijalnom i kulturnom pogledu, razvija se i terorizam, samo još bržim tempom.

Kraj XX i početak XXI vijeka u svijetu će biti upamćen po ogromnoj eskalaciji terorizma koji je zbog neposrednih žrtava, koje je izazvao, materijalnih razaranja, posljedica i stalnog straha od novih napada gotovo šokirao svjetsku javnost.

Terorizam kao jedan od oblika nasilja, sve više u savremenom svijetu ugrožava kako unutrašnju, tako i međunarodnu bezbjednost. On karakteriše sve epohe ljudskog društva: počev od ubistava careva, kraljeva, vojskovođa, atentata na državnike raznih nivoa, podmetanja eksploziva, otmica i sl. Terorizam se nazire u naranjnoj ljudskoj istoriji pa kao takav postoji i uvećava svoje oblike sve do današnjih dana. Tokom čitave istorije, ljudi su primjenjivali različite terorističke taktike. Fascinacija terorizmom i političkim nasiljem se može pratiti praktično od početka ljudske civilizacije. Još prije Hristovog rođenja, atentati na političke ličnosti toga vremena, su ne samo se izvodili, već i glorifikovali. Atentati u Persiji i Asiriji u toku XI vijeka prouzrokovali su strah i paniku u čitavoj Islamskoj imperiji. U toku Francuske revolucije u XVIII vijeku, Robespjer je primjenjivao terorističke taktike, kako bi uništio veći dio francuske aristokratije (oko 40.000 ljudi), od kojih je većina završila na giljotini. Tokom američke revolucije terorizam se primjenjivao protiv Britanaca i njihovih simpatizera u redovima kolonista.

Takođe, vrlo bitno je spomenuti terorističke aktivnosti koje su se sprovodile u kasnim decenijama XIX i početkom XX vijeka, posebno u carskoj Rusiji gdje je osnovano više tajnih terorističkih društva, koja su između ostalog ubila i cara Aleksandra II 1881. godine.

Najveći dio terorističkih grupa koje su postojale tokom prve polovine XX vijeka, bile su motivisane težnjom ka slobodi od kolonijalnog ropstva, tzv. „borbom za nacionalno oslobođenje“. Od kraja II svjetskog rata terorizam je postao bitan faktor subverzivne djelatnosti u mnogim novoformiranim državama, kao zamjena za borbu protiv demokratskih režima.

Vremenom, teroristički akti dobijaju nove dimenzije i postaju sve bezobzirniji i brutalniji. Savremeni terorizam je doživio naglu ekspanziju između 1950. i 1970. godine, kada je primjena nasilja u političke svrhe ili za podizanje društvene svijesti postala popularna strategija. U kasnim decenijama prošlog vijeka terorizam se proširio van granica nacionalnih država, postao bitan izraz političke volje i internacionalni problem.

U standardnom određenju, terorizam je takva vrsta nasilja ili prijetnje nasiljem koja teži da izazove strah, a sa ciljem da uputi određenu poruku (najčešće političku) i skrene pažnju na neku grupu, pojavu ili stanje u društvu.

Svaka država, odnosno vlada u svijetu pokušava da se izbori sa terorizmom ili zaštiti od njega, bilo na sopstvenoj teritoriji, u regionu ili, na kraju, u čitavom svijetu.

Etimološki, riječ „terorizam“ vodi porijeklo iz latinskog jezika tj. od latinske riječi *terror, terroris* što znači intenzivan strah, užas, a takođe latinska riječ *territio* u prevodu znači – zastrašivanje, ulivanje straha.

Termin „terorizam“ i ima u osnovi latinski izraz *teror (terror, terroris)* koji po etimološkim tumačenjima vodi svoje porijeklo od indoevropske riječi *ter*, uključujući i njenu metataksičku varijantu *tre*, i sufiks *izam*² koji označava neki smjer, pravac ili pokret (čak i ideologiju), što u slučaju terorizma označava pravac društvenog djelovanja.

---

² -izam (*grč. -ismos*) sufiks sa mnogo značenja: društveni, politički, umjetnički i sl. pokreti, sportske aktivnosti, vrste ponašanja, lične osobine, navike ili mane, fizičke pojave i dr. Klajn I., Šipka M., *Veliki rječnik stranih riječi i izraza*, Prometej, Novi Sad, 2010, str. 49.

Još u djelima rimskih mislilaca i hroničara se bilježi mnogostruka upotreba riječi „teror“, najčešće u izvornom značenju za označavanje velikog straha i masovnog užasa (Ciceron, Livije, Tacit, Ovidije), ali još tada, mada rjeđe, nalazimo i upotrebu riječi „teror“ u smislu označavanja instrumenta vlasti ili neke sile.

Otuda je netačno smatrati da se tek kasnije prvi put u francuskom jeziku, odnosno tek u vrijeme Francuske revolucije, riječ „teror“ koristi za označavanje nasilnog ponašanja vlasti, smatra Dragan Simeunović.³

Smatra se da je riječ „teror“ iz latinskog ušla u francuski jezik u XIV vijeku, a prva upotreba riječi „teror“ u engleskom jeziku se bilježi 1528. godine.⁴

Obično se u literaturi o terorizmu navodi (po Simeunoviću i Shmidu očigledno usljed prepisivanja i zbog neprovjeravanja izvora) da su oni koji su zagovarali revoluciju iz 1789. godine, a naročito oni koji su po njenoj realizaciji i osvajanju vlasti težili uspostavljanju terora, označeni prvi put kao teroristi od strane engleskog mislioca Edmunda Berkea (*Edmund Burke*), kao i da je isti autor tvorac termina.

Međutim, u djelu Berka *Refleksije o Francuskoj revoluciji* koje se u literaturi o terorizmu obično navodi kao djelo u kome je prvi put upotrijebljen izraz „terorizam“, kao uostalom ni u jednom drugom Berkovom djelu, uopšte ne postoji riječ „terorizam“, već samo izraz „režim terora“ (*Reign of Terror*). Pominjući riječ „teror“, Edmund Berk sasvim jasno govori samo o nasilju vlasti, makar i revolucionarnih, odnosno o užasu koje ono proizvodi, a ne i o nasilju protiv neke i nečije vlasti. Kada

---

³ Simeunović D., *Terorizam: opšti deo* Pravni fakultet Univerziteta Beograd, Beograd 2009, str. 86.

⁴ Shmid A., *Terrorism – the Definitional Problem*, Case Western Reserve Journal of International Law, Vol. 36, Nos2&3, 2004, str. 399. Prema: Simeunović D., *Terorizam: opšti deo* Pravni fakultet Univerziteta Beograd, Beograd 2009, str. 86.

sprovode teror Robespjer, Mara i ostale vođe Francuske revolucije, osuđujući na smrt giljotinom hiljade ljudi, što kritikuje Berk, oni su već na vlasti i sa te pozicije čine nasilje. U pitanju je, dakle, vladavina strahom, teror koji proizvodi nova vlast i koji užasava ne samo svrgnutu francusku aristokratiju, već sve evropske dvorove i njima bliske političke mislioce, pa otuda i Berka.

Riječ „terorizam“ je ta koja je skovana u toku francuske revolucije, a može se sa priličnom izvjesnošću reći da je prvi put zabilježena od strane Graha Babefa (Francois Noel Babuef „Gracchus“) 1794. u njegovom listu *La tribun du peuple*. Kome od revolucionara kao individui pripada autorstvo teško je reći i za sada naponi istraživača nijesu urodili plodom.⁵

Po Volteru Lakeru prva pisana upotreba riječi „terorizam“ navodi se u rječniku Francuske akademije (*Academie Francaise*) u kome je objašnjena kao sistem i režim terora (*systeme, regime de la terreur*).⁶ Izraz „teroristi“ već uveliko su koristili jakobinci u pozitivnom smislu jer su tako označavali jedni druge. Tek od 9. termidora kada je preovladala struja koja se obračunala sa jakobincima, izraz „teroristi“ postaje pogrdan i u tom smislu ga bilježi i Edmund Berk u svom kritičkom ogledu o Francuskoj revoluciji.⁷

Nema sumnje da je ta riječ proizvod duha vremena i revolucionarne atmosfere, onog zanosa koji obuzima ljude kada misle da čine nešto veliko u ime i korist drugih, i kada im to dozvoljava da se dive svemu što čine, pa čak i svom nasilju.

U to vrijeme riječ „terorizam“ je označavala zalaganje za sprovođenje ideje o nasilju revolucionarnih vlasti koje su htjele

---

⁵ Simeunović D., *Terorizam: opšti deo* Pravni fakultet Univerziteta Beograd, Beograd 2009, str. 91.

⁶ Laqueur W., *A History of Terrorism*, Transaction, New Brunswick, London, 2001, str. 6.

⁷ Ibid, str. 7–8.

da brutalnim represalijama zastraše brojne „neprijatelje naroda“, prije svega monarhiste koji nijesu mogli da se pomire sa rušenjem monarhije i uspostavljanjem republikanske vlasti. U tome se revolucionarna vlast nije mnogo razlikovala od drugih vlasti, do tada poznatih istoriji. Međutim, poslije ogorčenosti i naroda i nemalog broja revolucionara zbog nasilja koje je sprovodio Robespjer sa istomišljenicima, riječ „terorizam“ počinje ubrzo da dobija sasvim drugu konotaciju, označavajući sve više nešto što nije ciljna djelatnost kao teror, već nešto što je pretjerano, iako izvedeno iz njega ili se vrši sa pozivom na njega, nešto što zapravo postoji radi sebe. Već tada riječ „terorizam“ označava fenomen koji ima snažnu komunikativnu funkciju budući da je nasilje vršeno nad nekima zapravo bila poruka svima.

U znaku kreiranja doktrina i povremene prakse terorizma proteći će cijeli XIX i XX vijek. Ruski i drugi anarhisti, nacionalistički atentatori i njihove pseudooslobodilačke organizacije, borci za klase, vjere i rase, ubice u ime ideologije ostaviće pečat nasilja na tim vremenima.

Značenje terorizma vremenom se mijenjalo. Skoro da nije moguće govoriti o terorizmu, a ne pozabaviti se istorijskim kontekstom terorističke borbe. Istorija terorizma veoma je važna za upoznavanje terorizma kao pojave i fenomena, kao i stavljanjem terorizma u korelaciju sa važnim događajima svjetske istorije.

Možemo reći da je većina autora⁸ saglasna da terorizam potiče od Francuske revolucije (1789–1795). Upotrijebljen je kao termin da opiše akcije francuske vlade. Do 1848. godine značenje ovog termina se promijenilo, pa se upotrebljava se da bi se opisali nasilni revolucionari, koji su se pobunili protiv vlade. Do kraja devetnaestog i početka dvadesetog vijeka „terorizam“ se koristio pri opisivanju nasilnih aktivnosti nekih grupa, u koje su

---

⁸ Vidjeti: Laqueur W., *A History of Terrorism*, Transaction, New Brunswick, London, 2001, str. 6; White R. Dž., *Terorizam*, Alexandria Press, Beograd, 2004, str. 5.

spadali: radničke organizacije, anarhisti, nacionalne grupe koje se bune protiv stranih sila i ultranacionalističke političke organizacije.

Poslije Drugog svjetskog rata (1939–1945) značenje se ponovo mijenja.⁹ U to vrijeme narodi su počeli da se dižu protiv dominacije Evrope u svijetu i te nacionalističke grupe smatrane su terorističkim grupama. Negdje, otprilike, od 1964. godine do ranih osamdesetih, termin „terorizam“ se pored nacionalističkih grupa, pripisivao i ljevičarskim grupama koje su se služile nasilnim metodama. Sredinom osamdesetih, značenje se ponovo promijenilo. U Sjedinjeniom državama neke nasilničke aktivnosti pokreta mržnje nazivale su se terorizmom. Na međunarodnom planu, terorizam se posmatrao kao nacionalističko ratovanje unutar države. Teroriste su podržavali proskribovani (javno ozloglašeni) režimi.

U novom milenijumu definicije terorizma takođe se mijenjaju. Današnji terorizam odnosi se na velike grupe koje su nezavisne od države, na vjerske fanatike koji se služe nasiljem i nasilničke grupe koje terorišu druge boreći se za neki određeni cilj, recimo za očuvanje čovjekove sredine. Važno je shvatiti da na definicije utiče istorijski kontekst terorizma.

Složenu fenomenologiju nasilja nije lako razumjeti, tim prije što postoji mnoštvo oblika političkog nasilja, kako osnovnih tako i složenih, pri čemu neki od njih, prije svega neki osnovni oblici političkog nasilja ulaze u sadržaj terorizma, dok se mnogi od složenih oblika političkog nasilja na planu pojmovnog sadržaja u manjoj ili većoj mjeri prisjećaju sa terorizmom, što lako može izazvati utisak da je riječ o istoj pojavi. Najčešće greške koje otežavaju definisanje terorizma odnose se na pojmovno-sadržajno nerazlikovanje terora od terorizma, kao i nerazlikovanje terorizma od gerile.

Teror može biti definisan kao oblik intenzivnog i zastrašujućeg nasilja koje sprovodi neko ko je dominantan, što

---

⁹ White R. Dž., *Terorizam*, Alexandria Press, Beograd, 2004, str. 5–6.

podrazumijeva ne samo imanje vlasti, već i korišćenje svake trenutno nadmoćne pozicije u ljudskim odnosima, ali kao politička kategorija teror jeste nasilje neke i nečije političke vlasti.¹⁰

Teror je nasilje države i njenih institucija prema svojim građanima. U nedemokratskim društvima država primjenjuje teror prema svojim građanima radi nasilnog uticaja na javno mnjenje radi iznuđivanja nekih političkih odluka koje u demokratskim okolnostima građani te države ne bi prihvatili. Nekada država primjenjuje teror i protiv sopstvene opozicije, tj. kada u njoj postoje dovoljno jake političke ličnosti koje bi u datim političkim okolnostima za režim predstavljale političke probleme.¹¹

Treba razlikovati dvije osnovne vrste terora: genocidni teror i teror kao način vladanja.¹² Genocidni teror ima za cilj potpunu likvidaciju jedne nacionalne, etničke ili vjerske grupe. Za razliku od genocidnog terora, teror kao način vladanja je racionalniji, jer uništenje i nije cilj vladanja ljudima, jer kada akter terora sve uništi onda nema nad kim da vlada. Krug žrtava je uži od ukupnog stanovništva, dok se pod širu metu može podvesti manipulacija i zastrašivanje. U nekim državama u pojedinim periodima teror je bio sinonim vladanja (nacistička Njemačka, fašistička Italija), a u drugim državama u pojedinim periodima postojali su određeni događaji istorijskog značaja koji su imali karakter terora (Gulazi – radni logori u doba Staljina i sl.)

Nerazlikovanje terora od terorizma je bazirano najčešće na tome što su u pitanju dva srodna oblika političkog nasilja koji prijete velikom broju potencijalnih žrtava i podrazumijevaju neselektivno nasilje koje može da pogodi bilo koga u bilo kom trenutku.

---

¹⁰ Simeunović D., *Terorizam: opšti deo* Pravni fakultet Univerziteta Beograd, Beograd 2009, str. 22.

¹¹ Gaćinović R., *Terorizam*, Draslar partner, Beograd, 2005, str. 12.

¹² *Ibid.*, str. 13.

Vojin Dimitrijević smatra da je najjednostavnije, a najbliže opštem poimanju, izvjesnu vrstu korištenja straha radi vladanja nazvati prosto terorom, a slične metode upotrijebljene u suprotnom pravcu, terorizmom. Dimitrijević navodi da je terorizam zapravo teror protiv vlasti (neposredan ili posredan), odnosno da je to odgovor na teror, što će reći – protivteror. Po njemu je terorizam podvrsta terora, pa razliku ova dva pojma i ove dvije negativne društvene pojave objašnjava kao *teror odozgo* (teror vlasti) i njemu suprotan *teror odozdo* (teror protiv vlasti – terorizam).¹³

Svakako, bitno je navesti zajedničke karakteristike terora i terorizma, a to su:

- ostvarivanje političkih ciljeva (osvajanje ili održavanje vlasti),
- dvostrukost meta (žrtva nasilja i primalac prijetnje),
- primjena fizičkog nasilja prema odabranim žrtvama i
- izazivanje straha kao najvažniji proizvod.¹⁴

Kao što se može vidjeti, sem zajedničkog terminološkog porijekla ima mnogo toga što čini teror i terorizam srodnim fenomenima, pa nije ni čudo što van svijeta nauke tako često dolazi do njihovog nerazlikovanja. U naučnoj literaturi je, pak, kako naglašava Pol Wilkison (*Paul Wilkinson*), već postalo „uobičajeno da se državna upotreba terora naziva teror, a da se subdržavni teror naziva terorizmom“.¹⁵

Takođe česta, ali uglavnom namjerna greška koja otežava definisanje terorizma je njegovo izjednačavanje sa gerilom ili oslobodilačkim pokretom. Tome uveliko doprinosi to što se terorizam i gerila kao oblici oružane političke borbe često

---

¹³ Dimitrijević V., *Terorizam*, Radnička štampa, Beograd, 1982, str. 24.

¹⁴ Dimitrijević V., *Strahovlada: ogled o ljudskim pravima i državnom teroru*, Dosije, Beograd, 1997, str. 121.

¹⁵ Wilkinson P., *Terorizam protiv demokracije*, Golden marketing, Zagreb, 2002, str. 35.

primjenjuju kombinovano, kao i to što se u zavisnosti od faza svog slabljenja i jačanja faktički nerijetko prelivaju jedno u drugo pri čemu se u javnosti zadržava već izgrađen stav da je na djelu terorizam odnosno gerila.

Terorizmu i gerili je objektivno zajedničko prije svega to što oba oblika nasilja predstavljaju neregularne metode borbe. Gerila se može definisati kao forma borbena-organizovanog političkog djelovanja malih, naoružanih, veoma mobilnih ilegalnih grupa koje, pretendujući na zastupanje interesa naroda i nalazeći uporište u njemu, vrše kolektivnu upotrebu oružane sile kao direktnog nasilja protiv vladajućih, zavojevača ili okupatora.¹⁶

Za razliku od terorista, gerilci nose iste uniforme i formacijsko naoružanje; javno se pojavljuju – nikada se ne kriju. U Ženevskoj konvenciji od 12. avgusta 1949. godine gerilska dejstva su definisana u članovima 4, 1 i 13, a gerilci moraju ispunjavati i uslove iz člana 1. Haškog pravilnika, i to: moraju na čelu imati lice odgovorno za svoje potčinjene; moraju imati određeni znak raspoznavanja – amblem koji se može uočiti sa rastojanja; moraju se pridržavati odredaba međunarodnog ratnog prava. Dakle, gerila je mnogo viši nivo nasilja od terorizma i u borbu protiv nje uključuju se masovnije snage državne zaštite.

I terorizam i gerila su nasilje usmjereno protiv vlasti i mogu biti motivisani sličnim, pa čak i istim razlozima za borbu. Zato korišćenje izraza „borac za slobodu“ više predstavlja ukazivanje na ciljeve nečije borbe, ili što je češće slučaj, predstavlja izraz simpatija onoga ko je u poziciji da ocjenjuje i pomaže nekog ko se za nešto ilegalno bori. Dok gerilci teže da osvoje prostor tj. teritoriju, teroristi teže da okupiraju umove ljudi, da ih zaposjednu strahom i svojim idejama. Takođe, dok gerilci teže osvajanju prostora i uspostavljanju vlasti na tom prostoru teroristi teže osvajanju prostora u medijima. Arijel Merari (*Ariel Merari*)

¹⁶ Simeunović D., *Političko nasilje*, Radnička štampa, Beograd, 1989, str. 48.

---

smatra da teroristi zapravo glume vojsku. Budući da je gerilska borba jedna vrsta vojne strategije, gerilci izvode operacije koje su dobrim dijelom vojnog karaktera služeći se uglavnom taktikom specijalnih jedinica, sa namjerom da vojnički poraze neprijatelja, a teroristi izvode atentate, podmeću bombe, vrše otmice uglavnom izbjegavajući direktnu borbu sa vojnim snagama.¹⁷

Terorizam se već decenijama razlikuje od gerile i po tome što teroristi za razliku od gerilaca ne posjeduju teritoriju, ne nose oružije javno i ne uživaju javnu podršku respektabilnog dijela stanovništva.

---

¹⁷ Zbornik tekstova: *Terorizam u budućnosti*, priredili Taylor M., & Horgan J., Golden marketing, Zagreb, 2000. (iz teksta Merari A., *Terorizam kao borbena strategija: prije i ubuduće*, str. 63)